

taanottajan aktiivisesti työstäessä tekstiä sanoman ulskoodaamiseksi. Lukeminen rakentuu paitsi tekstin juonellisen dynamiikan ja tekijän retoriikan vaikutuksesta, myös lukijan tekstiin tuoman oman diskursiivisen materiaalin vaikutuksesta. Pertti Alasuutarin kirjaa Toinen Tasavalta voi lukea eri asennoista: sosiologina, päättäjänä, kansalaisena, virkamiehenä. Luen tässä kirjaa Alasuutarin lähestymistapaa sivuavasta organisaatio- ja johtamistutkimuksen keskustelusta käsin. Näkemykseni on, että kirja käsittelee useaa suomalaista organisaatiotutkijaa koskettavaa kysymystä niin nyky-yhteiskunnasta ja -kulttuurista kuin sen tutkimisesta samalla kun se jättää nipun varsin selvästi organisaatiotasolle asettuvia analyysejä tekemättä.

Kohteeksi valittu 'Suomalainen yhteiskunta' tai sen eräät yhteiskuntapolitiikan lohkot avaa mielenkiintoisen perspektiivin kirjaan suomalaisen julkisen keskustelun kuvajana.

Keskeistä Alasuutarin tarjoamalle analyysille on oletus kaikkien inhimillistä toimintaa koskevien totuusväittämien kaksinaisesta roolista; toisaalta reaktiona ulkoihin seikkoihin, toisaalta autonomisen sosiaalisen todellisuuden tuottajana. Autonomisen diskurssin korostaminen näkee ihmiselämää koskevan totuuskeskustelun aina samalla määrittelykamppailuna; hallittavissa ja tiedettävissä olevan todellisuuden ja yksilöiden tuottamisena. Siksi totuuden ja itsestäänselvyyksien kulttuurihistoria tarjoutuu johtamistutkijalle eräänlaisena laajana hallintahistorian perspektiivinä. Alasuutari kirjoittaakin organisaatiotutkimuksen näkökulmasta paikallista institutionaalista historiaa eristäen lähihistorian yhteiskuntaelämän järjestämisen itsestäänselvyyksiksi muotoutuneet merkitysrakenteet Helsingin Sanomien pääkirjoitusteksteistä. Semioottisessa analyysissä paljastuva kulloisenkin aikakauden puheavaruus kohdistaa hyvästä ja huonosta asioiden organisoinnista käydyin keskustelun tiettyihin rajattuihin käsite-elementteihin ja -suhteisiin kyseenalaistamatta itse vakiintuneen kulttuurisen rakenteen todellisuutta rajaavaa ja valvontaa mahdollistavaa roolia.

Alasuutari ei kuitenkaan ole kirjoittanut tutkimusta organisaatiotutkimuksen tarpeisiin, vaan pyrkii lähinnä osoittamaan kulttuurintutkimuksen hovikelpoisuuden 'yhteiskunnan' tutkimuksessa. Esitelty lähestymistapa kytkeytyy tämän leh-

den tematiikkaan paremmin jos ajattelee Alasuutarin tarjoavan hallintotutkijalle polkua Weberin byrokraatioteoriasta nykyisellään niin suositun Foucault-tutkimukseen. Organisaatiotutkimuksen kehityksessä Weberin kuvaus byrokraatiasta muodosti aluksi tehokkaan organisoimisen tavoitellun mallin ja myöhemmin mekanistiseksi ymmärretyn, kontingentin organisaatiotyypin orgaanisen ja muiden ei-byrokraattisten ratkaisujen rinnalla. Byrokratia nähdään laajemmassa yhteiskuntateoriakeskustelussa tekijänsä tahallisenä kärjistyksenä ja osana modernin rationaalisuuden kulttuurihistoriaa käsitellyttä projektia. Yhä vahvenevan tulkinnan mukaan Weber kuitenkin kirjoitti tarinaa, jossa hallinnon tehostuminen ja ihmisten sitoutuminen instituutioon hallintakoneiston erottelemina, yksilöityinä tapauksina kietoo väijäämättä kaiken ja lopulta itse analyysin kirjoittajankin sisäänsä. Alasuutarin puheavaruus hahmottuu samoin : kulttuurinen systeemi, joka peittää oman kulttuurisuutensa sekä ohittaa oman totuudellisuutensa ehdot ja rajat. Niinpä byrokration sisällölliset tunnusmerkit, kuten tasa-arvo, suunnitelmallisuus ja objektiivisuus ovat vain eräs modernin rationalisaation ilmentymä. Markkinalogiikka ja sosiaalisen organisoimisen yksilökeskeisyys kuuluvat toiseen, vaihtoehtoiseen, mutta toiminnaltaan samantyyppiseen kulttuurisysteemiin. Sekä kapitalismin että valtion ovat seurausta perustavampaa laatua olevasta kulttuurista teknologiasta, jonka toimintaa Weberin byrokraatia ja Foucault'in disiplinärismi kumpikin pyrkii kuvaamaan.

Puheavaruudet ovat julkisessa keskustelussa muotoutuvia jäsentelyrakenteita, jotka yleisessä keskustelussa vakiinnuttuaan valuvat 'alas' organisaatioihin motivoiden uusia käytänteitä. Alasuutari toteaa, että organisaatioiden usein yllättävän samansuuntainen muutos on seurausta inhimillistä toimintaa koskevan hyväksytyin käsite- ja puhejärjestelmän vaihtumisesta. Näinhän arkiokemuksemme esimerkiksi korkeakoulujen viime kehityksen osalta todentaa, mutta on huomattava, että lokaalit organisatoriset prosessit omalta osaltaan myös osallistuvat puheavaruuksien rapautumiseen ja muuntumiseen. Organisaatioiden aktiivinen diskurssien soveltaminen uusien käytäntöjen tuottamiseen törmää usein jonkin tyyppiseen esteeseen – diskurssin legitimoimat käytännöt tuottavat asiantiloja ja valtasuhteita, jotka ovat

AIKALAISANALYYSIÄ SUOMALAISEN ELÄMÄN ORGANISOINNISTA JA HALLINNASTA

Pertti Alasuutari: Toinen Tasavalta. Suomi 1946–1994. Vastapaino. 1996.

Kuten tekstuaalisuudesta innostuneet tietävät, kirjallisen tuotteen merkitys muovautuu lopullisesti vas-

ristiriidassa diskurssin viattoman edistyksellisen retoriikan kanssa. Johdon pyrkiessä säilyttämään kontrolli aletaan 'organisatorista vika' etsiä puheavaruuden ulkopuolelta; sitoutumattomista työntekijöistä tai aspekteista, jotka olivat jääneet paradigman ulkopuolelle. Tämä organisatorisen vian havaitseminen johtaa osaltaan uuden puheavaruuden ja uudentyypisten käytäntöjen muotoutumiseen – prosessi, joka motivoi asioiden järjestelyä koskevan puheen uudelleenrakentumista institutionaalisessa, julkisessa kentässä.

Tältä osin luenta kiihdyttää Alasuutarin tekstin organisoinnin institutionaalisen analyysin rikkaaksi inspiraation lähteeksi. Toinen, sisäänpäin kääntyvä luentaefekti hämmästelee kirjan suhdetta yritystalouteen. Alasuutari tuntuu sanovan, että yhtäältä hänen kuvaamansa julkinen yhteiskuntakeskustelu ja toisaalta liiketaloudellinen maailma ovat kaikesta huolimatta erillään toisistaan. Erityisen hätkähdyttävää on lukea arveluja markkinoiden 'olosuhteen' omaisista laeista, joihin institutionaalisen rationaliteetin tulee ottaa kantaa. Mistä muuten niin linjakkaan konstruktivistisen kirjan arkuus taloutta kohtaan? Klassinen taloustieteellinen dissiplinihän on biovallan analyysille helpoimpia aiheita redusoivana, kaikenlaiseen väestön tarkkailuun ja oikaisemiseen kietoutuneena toimintana. Ja onhan talous yleisemminkin filosofoinnin kohteena – mielessäni ovat ainakin Bataille'n ajatukset taloudellisuudesta ja tuhlauksesta. Alasuutarin luonnollistamisen kohteena ei ole kuitenkaan ehkä yhteiskuntatieteellinen talouskäyttämistiede tai tuhlaamattomuuden problematiikka, vaan enemmänkin globaalien rahamarkkinoiden idea. Mutta onko globaali kapitaalimaailma 'olosuhde', jolla on oma, ylikulttuurinen logiikka? Tämä finanssimaailma näyttää autonomisine logiikkoineen ja kansallisvaltioita halveksivana mahtina yli poliittiselta ja ehkä onkin sitä. Kuitenkin jo termi 'globaali' itessään ja siihen liittyvät konnotaatiot ovat seurausta rahamarkkinoita koskevan puheavaruuden vakiintumisesta. Globaali ja ei-globaali on diskurssin tekemä rajaus, jolla voidaan perustella toisentyypisiä seurauksia tuottavia käytäntöjä ja instituutioita. Globaali ei ole 'siellä', vaan jo täällä. Perinteinen suomalaisuuspuhe viettelee nostamalla puhujansa metsäläisen suomalaisen yläpuolelle, moderni globaali diskurssi hou-

uttaa taas identifioitumaan tarjottuun resurssi-osaamis-instituutiot-puheavaruuteen, jota esimerkiksi kansallisen kilpailukyvyyn idea käyttää. Globaalisti tuotettu toimija punnitsee itseään rahamarkkinoiden yleismaailmallisia mittareita vastaan huomaamatta sitä, että mittarien tarjoaja myös voi jättää lokaalin toimijan oman onnensa nojaan samoihin mittareihin vedoten.

Tämä lukukokemus liittyy myös toiseen tekstissä roikkuvaan, mutta siitä puuttuvaan analyysiin. Yrityksiä ja yrityksenkaltaisia organisaatioita koskeva 'strategisen johtamisen' tietämysjärjestelmä rakentuu ilman suoraa kytkentää valtioon. Yhä keskeisemmäksi muodostuva yritysmaisen toiminnan johtamisen diskurssi on vaikea jäljittää mihinkään julkiseen foorumiin eikä se oikein kuulu millekään professionille yksinomaisesti. Lisäksi diskurssi on angloamerikkalaisesta keskustelusta levinnyt suhteellisen säilymättömänä (englanninkielistä jargonia myöten) suomalaiseen käyttöön. Tämä liikkeenjohdollinen diskurssi on sikäli mielenkiintoinen, että siinä kulttuurisen systeemin käytäntöjä mahdollistava ja oman rajallisuutensa peittävä teknologia tuntuu olevan yhtä tärkeää kuin itse merkityksen muodostumisessa toimivat elementit ja rakenteet. Niinpä muutos Alasuutarin suunnitelmaloudesta kilpailutalouteen ei esittele pelkästään markkinaretoriikan ja siihen liittyvät käytännöt, vaan nimenomaan entistä lokalisoituneemat teknologiat, jotka auttavat yksilöitä muokkaamaan itseään jatkuvasti kelpoilliseksi markkinayhteiskunnan jäseniksi. Yksilöllinen urasuunnittelu, yrityksen koulutusohjelmat, kansainvälistyminen, johtamistyylin itsearviointi ja tulostietoisuus yksilötasolla yhdistelevät liiketaloudellis-organisatorista diskurssia ja subjektiviteetin muokkausta. Sikäli kysymys ei olekaan pelkästään puheavaruuden korvautumisella toisella, vaan subjektiviteetin tuottamisen teknologian muuntumisesta, byrokrattisen yksilöimisen vaihtumisesta aktiiviseen subjektin itesubjektioon. Itsensä sijoittaminen diskurssiivisesti markkina-psykologiseen kehiköön on loputon projekti, sillä yhtäältä pitää olla vapaa kaikesta ulkoisesta holhouksesta, mutta samalla markkinoiden nopeat liikkeet vaativat analysoimaan omaa työelämää alati uusista perspektiiveistä. Ainoastaan krooninen tunnustuspuhe pitää yksilön lähellä autenttista minää. Oikea minä vain on diskur-

siivisesti tuotettu, jähmettynyt identiteetti, johon johtamiskoneisto voi vedota saattaessaan ihmisen yksilölliseen valvonta- ja rangaistussuhteeseen organisaation kanssa. Minä-tekniikoiden analyysi vaatisi ehkä toisenlaista otetta kuin Alasuutarin arkeologis-tiedonsosiologinen ohjelma puheavaruuksien identifioimiseksi, sillä itesubjektioituminen käsitellään yksityiseksi (tai yksityistä julkisen alistamisen vastapainoksi esille tuovaksi). Tässä hahmotelmassa siirryttäisiin Alasuutarille keskeisestä instituutioiden ikuistamistekniikasta kohteen sosiaalista identiteettiä muokkaavien käytäntöjen, käytäntöjen historiallisen poiveutumisen ja organisatoristen valtuutuiden muokkautumisen genealogista analyysiä.

Kaiken kaikkiaan Alasuutarin kirja houkuttaa hallinto- ja johtamistutkimusta jatkamaan kulturalistisesti virittyntä diskurssien ja hallintatekniikoiden analyysiä Suomen julkisissa ja yksityisissä organisaatioissa. Tällaiseen otteeseen vievät ainekset ovat vain melkoisen hajallaan suomalaisessa hallinnon tutkimuksessa. Symbolismista ja fenomenologiasta ansiokkaasti ponnistava organisaatiokulttuuritutkimus vaikeenee yhteiskuntateoreettisista kysymyksistä, julkishallinnon yhteiskunnallis-poliittiset analyysit taas uupuvat raskaan hallinto-oppikeskustelun tukkeuttamina eikä empiirisesti suuntautuneessa yrityksen organisointi- ja muutostutkimuksessa useinkaan nähdä tutkittujen johtamiskäytäntöjen taustalla vaikuttavaa ideoiden ja käytäntöjen leviämistä läpi erityyppisten organisaatioiden. Ehkä lähimpänä on aktiivinen hallintoretoriikan tutkimus, joka ammentaa konstruktivistisesta traditiosta tarkastellessaan formaalin puheen ja tekstin soveltamia vaikuttamisstrategioita. Alasuutarin sovelta- ma, helposti omaksuttava ja suomalaiselle osuva konstruktivistis-Foucault'lainen vaihtoehto on kehittyneimpiä ja väljyydessään valmis monentyypisten hallinta-analyysien teoreettiseksi ja metodologiseksi inspiraatioksi. Kyseinen lähestymistapa tosin on enemmänkin kirjoittamisen strategia kuin kohteestaan erottuva käsitteellinen väline. Tämä ei kuitenkaan saisi olla tutkimustoiminnan este, vaan pikemminkin organisatoristen ilmiöiden käsitelyä vaihtoehtoisin suuntiin avava oivallus.

Tuomo Peltonen